

Meta-Analysis of Human Nature through the Comparative Comparison of Judgmental Concepts in the Thought of Allameh Tabatabai and Augustine

Mohammad Esmaeil
Abdollahi*

Assistant Professor of Faculty of Governance,
University of Tehran, Tehran, Iran

Abstract

Human nature is one of the most important propositions of belief, which has become the starting point of contemporary insights about man, and it will be influential in the context of any school of thought that is translated. The main problem of the research is: What is the relationship between "first man", "first sin" and "human nature" and to what extent and what are the consequences of these three, from the perspective of Allameh Tabatabai and Augustine? Therefore, the purpose of this research is to discover the relationship between the three basic concepts mentioned in Islam and Christianity. This research is of the type of developmental research and uses the descriptive-analytical method and library research method to prove the hypothesis that the phenomenology of human nature in Allameh's thought system is the purity of human nature and his seeking God and in Augustine's thought it is the sin of polluting the human nature and placing evil in the world. The comparative meta-analysis of the ratio obtained in establishing a relationship between those three concepts and extracting its intellectual documents in two Islamic and Christian readings of the first sin is the main feature of distinguishing this research from similar researches. By delving into this issue, it was found that man has a pure and divine nature, which is the case of leaving his original first, the process of introducing the devil and the

*Corresponding Author: m.e.abdollahi@ut.ac.ir

How to Cite: Abdollahi, M. E. (2024). Meta-Analysis of Human Nature through the Comparative Comparison of Judgmental Concepts in the Thought of Allameh Tabatabai and Augustine. *Biannual Journal of Research in Shi'a Comparative Theology*. 5 (8). 325-360. DOI: 10.22054/jcst.2024.80055.1169

speed of returning to the truth, and the corruption of Adam and Eve's disobedience, is only its own extension, which led to their exit from heaven, their deprivation of heavenly blessings and their descent to earth so that man can approach the position of God's closeness by understanding hardships; therefore, the evil in the world has nothing to do with the first sin, and the result of the existential quality of the system is good.

Keywords: Human Nature, Original Sin, Islam, Christianity, Descent.

Introduction

The first sin, according to the teachings of Abrahamic religions, refers to the act by which Adam and Eve were expelled from heaven and descended to earth. In this research, we will discuss some dimensions and areas of original sin in Christianity and Islam, because original sin, as an important and influential event in human history and life plays a significant role. This sin leads to major changes in man's relationship with theology and the qualitative understanding of the spiritual world, which still affects all mankind.

In this regard, the current research aims to examine the doctrine of original sin in detail and to criticize it from the point of view of Augustine the saint as a representative of Christian thought and Allameh Tabatabai as a representative of Islamic thought. By examining the philosophy and principles of these thinkers and comparing their opinions, it is intended to examine all aspects of the concept of original sin.

The purpose of this study is to examine the doctrine of original sin in detail and to criticize it from the point of view of Augustine the saint, representing Christian thought, and Ayatollah Javadi Amoli, representing Islamic thought, although there is a reference to the opinions of Paul and Allameh Tabatabai (r.) is also possible. By examining the philosophy and principles of these thinkers and comparing their opinions, it is intended to examine all aspects of the concept of original sin.

Background

There has been limited research on original sin; However, there are still many challenges and questions about this concept. In more precise words, the researches conducted in this field are devoid of this comparative perspective. For example, we can refer to the Book of Original Sin (Tavakoli, 2014), which presents the views of Christianity based on the views of Augustine and only explains the doctrine of original sin and is devoid of its criticism by later Islamic scholars, or the article "Comparative study of the doctrine of original sin from the point of view of Islam and Christianity based on the opinions of Allameh Tabatabai and Augustine" (Khoshdel Rouhani, 2012) which did not fully include all the compared dimensions and only referred to an important element. And also Ayar and Monfard (2018) who only analyzed and philosophically criticized the original

sin in the thought of Augustine, Anselm and Edo, or Tawakli (2004) who generally discussed original sin and its nature. The articles "Original Sin from the Perspective of Islam and Christianity" (Molla Yousefi and Memari, 1392) and also "Explanation of the problem of Original Sin based on the opinions of Irenaeus" (Khoshdel Rouhani, 1393), which firstly are devoid of Allameh Tabatabai's opinions, secondly that they have not been able to provide a correct and first-hand explanation of original sin and examine its full dimensions considering the social extension of this attitude. By presenting valid analyses and referring to the existing literature, this research intends to compare the views of Augustine Qadis and Allameh Tabatabai about original sin with a complete critique and detailed evaluation.

Research Method

A descriptive-analytical method is used in this research. The descriptive-analytical research method in qualitative research is a comprehensive and flexible approach that allows researchers to reach a deeper understanding of complex human and social phenomena. By carefully designing and implementing this research method, it is possible to achieve results that are not only explanatory, but also interpretive and valuable for various scientific and practical fields.

The Final Result

By researching this issue, it was found that man has a pure and divine nature, that the issue of his leaving the original, the process of introducing Satan and speeding back to the truth, and the consequence of Adam and Eve's disobedience, is their only problem, which led to their exit from heaven, their distance from heavenly blessings and their descent to earth so that man can approach the position of divine nearness by understanding hardships; therefore, evil and wickedness in the world have nothing to do with original sin and the result of the existential quality of the system is excellent.

فرا تحلیل سرشت انسان از رهگذر مقایسه تطبیقی انگاره‌های حکمی در اندیشه علامه طباطبایی و آگوستین

محمد اسماعیل عبداللهی* استادیار دانشکده حکمرانی، دانشگاه تهران، ایران

چکیده

سرشت انسان از جمله مهم‌ترین گزاره‌های اعتقادی است که نقطه آغاز بینش‌های معاصر در مورد انسان شده است و در بستر هر مکتب فکری که ترجمه شود، جریان ساز خواهد بود. مساله اصلی پژوهش این است که: چه نسبتی بین «انسان نخستین»، «گناه نخستین» و «سرشت انسانی» برقرار است و شعاع معنایی این سه، از منظر علامه طباطبایی و آگوستین تا چه حد و دارای چه عواقبی است؟ از این رو هدف این تحقیق، کشف مناسبات مستند به اسلام و مسیحیت بین سه مفهوم پایه مورد اشاره است. این تحقیق، از نوع پژوهش‌های توسعه‌ای و با بهره‌گیری از روش توصیفی تحلیلی و روش تحقیق کتابخانه‌ای، به اثبات فرضیه «پدیدارشناسی سرشت انسان در نظام فکری اسلام، پاک‌ی ذات انسان و خداجویی اوست و در اندیشه مسیحیت، گناه آلودگی ذات انسانی و بسترسازی شرور در عالم، است»، می‌پردازد. فرا تحلیل تطبیقی نسبت به دست آمده در برقراری ارتباط بین آن سه مفهوم و استخراج مستندات فکری آن در دو خوانش اسلامی و مسیحی از گناه نخستین، وجه عمده تمایز این تحقیق با پژوهش‌های همسو می‌باشد. با کنکاش بر روی این مسئله، به دست آمد که انسان دارای سرشتی است پاکیزه و الهی که قضیه ترک اولی اولیه او، فرایند معرفی شیطان و سرعت در بازگشت به سمت حق است و پیامد نافرمانی آدم و حوا، تنها گریبان گیر خود آن‌ها بوده که به خارج شدن آن‌ها از بهشت، دور شدنشان از مواهب بهشتی و فرود آمدنشان بر زمین انجامید تا انسان بتواند با درک سختی‌ها، خود را به مقام قرب الهی نزدیک کند؛ از این رو، شر و شرور در عالم، ارتباطی با گناه نخستین ندارد و نتیجه کیفیت وجودی نظام احسن است.

کلیدواژه‌ها: سرشت انسانی، گناه نخستین؛ اسلام؛ مسیحیت؛ هبوط.

۱. مقدمه

گناه نخستین، در دین‌های الهی از جمله مسیحیت و اسلام اهمیت واقعی دارد و با مفاهیم و ابعاد مختلف در این ادیان بررسی می‌شود. اهمیت آن بدین جهت است که این تفکر که عامل تمام رنج‌ها و مشقات انسانی در این دنیا به خاطر یک گناه (گناه آدم در باغ عدن) است همگان را تحت تأثیر قرار داده و با تعبیرهای متفاوت به تبیین آن پرداخته‌اند. این آموزه در مسیحیت در کنار مسائلی چون هبوط آدم، موروثی بودن گناه، رستگاری و غسل تعمید مطرح شده است و تفاسیر گوناگونی از آن ارائه شده اولین آن‌ها، تفسیر پولس است که آن را گناه نخستین نامیده و معتقد است بشریت را دچار تبعیاتی همچون آلودگی ذات و سرشت آن نموده و نیز موجب پیدایش مرگ در جهان شده است (Mahony 2011).

به عبارت دیگر گناه نخستین، بر اساس آموزه‌های ادیان ابراهیمی، به عملی اشاره دارد که با انجام آن آدم و حوا از بهشت بیرون شدند و به زمین نزول کردند. طبق کتاب عهد عتیق، خداوند در آغاز خلقت، جهانی کامل و بدون عیب و نقص را آفرید که حتی مرگ هم در آن راه نداشت. آدم را که اولین انسان بود، در باغ عدن قرار داد و مشروط کرد که از میوه درخت ممنوعه نخورد. سپس حوا، همسر آدم را آفرید و آن‌ها را همسری کرد. حوا از مار فریب خورد و از میوه ممنوعه خورد و به آدم هم داد تا بخورد. در نتیجه، آن‌ها از بهشت اخراج شدند (Wolf, 2007; 11). هم‌چنین، خداوند خوردن میوه درخت زندگی را ممنوع کرد؛ میوه‌ای که هر کس از آن بخورد، همیشه زنده می‌ماند. به این ترتیب، مرگ وارد جهان شد. آدم و حوا با این گناه خود را به زمین آوردند و از خداوند دور شدند. اثر گناه آن‌ها به فرزندان آن‌ها هم منتقل شد و به همین دلیل تمام نسل بشر از خداوند دور شدند؛ به این معنی که آن‌ها شر و بدی را به جهانی که بدون نقص بود آوردند (سلیمانی اردستانی، ۱۳۸۶: ۷۱). عقیده بر آن است که گناه نخستین، خوردن میوه از درختی بود که آدم و حوا از آن منع شده بودند. برخی تفسیرگران این رویداد را به این شکل تفسیر می‌کنند که قبل از خوردن از آن درخت، آدم و حوا از توانایی خود در سرپیچی از دستور

خداوند آگاه نبودند و پس از آن به مختاری و آزادی اراده خود آگاه شدند؛ بنابراین، خوردن میوه از آن درخت به عنوان نماد آزادی انتخاب بشر در نظر گرفته می شود. از دیدگاه اسطوره‌شناسی، این داستان به عنوان نمادی از رشد انسان از دوران کودکی و بی مسئولیتی تا دوران آگاهی، اختیار و بلوغ تفسیر می شود. همین تفسیر باعث شده که برخی این میوه را نماد دانایی و آگاهی ببینند. (جان اوک، ۱۳۹۷: ۸۹)

در این پژوهش، به برخی از ابعاد و ساحت‌های گناه نخستین در مسیحیت و اسلام می پردازیم چراکه گناه نخستین به عنوان یک اتفاق مهم و تأثیرگذار در تاریخ و زندگی انسان نقش بسزایی دارد. این گناه منجر به تغییرات عمده‌ای در رابطه انسان با الهیات و درک کیفی عالم معنوی می شود که همچنان بر تمام بشر تأثیر می گذارد.

در این راستا، پژوهش حاضر باهدف بررسی دقیق و کامل آموزه گناه نخستین درصدد تفسیر و نقد آن از دیدگاه آگوستین قدیس به نمایندگی از اندیشه مسیحیت و آیت الله جوادی آملی به نمایندگی از اندیشه اسلامی، می باشد هرچند اشاره‌ای به نظرات پولس و علامه طباطبایی (ره) نیز می شود. با بررسی فلسفه و اصول این اندیشمندان و مقایسه نظرات آن‌ها، قصد دارد تا تمام جنبه‌های مفهوم گناه نخستین، را بررسی شود.

پژوهش حاضر تلاش می کند تا با رویکردی منحصربه‌فرد و استفاده از روش تحقیق مناسب، مفهوم گناه نخستین را از دیدگاه آگوستین قدیس (31; Couenhoven, 2005) و علامه طباطبایی بررسی و نقد کند. حال با توجه به این امر سؤال اصلی پژوهش این است که؛ حقیقت گناه نخستین از منظر مسیحیت و اسلام چیست؟ و نیز سؤالات فرعی این است که؛ حقیقت گناه نخستین از منظر مسیحیت با تمرکز بر نظرات پولس (به عنوان مبدع این آموزه) چیست؟ حقیقت گناه نخستین از منظر مسیحیت با تمرکز بر نظرات آگوستین (به عنوان مهم ترین نظریه پرداز گناه نخستین در مسیحیت) چیست؟ حقیقت گناه نخستین از منظر اسلام با تمرکز بر نظرات علامه طباطبایی (به عنوان بزرگ ترین مفسر قرآن در قرن معاصر) چیست؟ حقیقت گناه نخستین از منظر اسلام با تمرکز بر نظرات علامه طباطبایی چیست؟ نقد و بررسی نظرات آگوستین پیرامون گناه نخستین بر مبنای نظرات علامه طباطبایی چیست؟ تحقیق حاضر سعی دارد تفاوت دو دیدگاه اسلام و مسیحیت را در مورد

گناه آدم و حوا از منظر آگوستین و علامه بیان نماید و به بررسی نظرات ایشان پردازد. عمده هدف پژوهش حاضر در بررسی دو دیدگاهی است که یکی معتقد است؛ «انسان قبل از گناه آدم، در یک حالت قداست و پاکی قرار داشت و انسان با داشتن صفات مشابهی به خداوند، دربرگیرنده جوهری الهی بود ولی بعد از عصیان، گناه آدم با وراثت به نسل او نفوذ کرده و ذات وجود انسانی را گناه‌آلود کرد. انسان‌ها، نه به خاطر بدی اعمال خود، بلکه به دلیل از تبار آدم بودن خود، از طبیعت ذاتی گناهکارانه به دنیا می‌آیند و شریعت الهی قادر به تطهیر آن نیست و فرایند نجات با مرگ عیسی عملی می‌شود» و دیدگاه دیگر معتقد است که؛ «سکونت آدم در بهشت مرحله‌ای از آزمایش آدم و آماده‌سازی وی برای ورود به زمین و همین‌طور محرز شدن مقام خلیفه‌الهی آدم است و نهی آدم از درخت ممنوعه، نهی ارشادی است، زیرا در بهشت صادر شده بود و بهشت هم جای تکلیف نیست؛ بنابراین عمل آدم ترک اولی است و با عصمت انبیا منافاتی ندارد و نیز مفسده نافرمانی آدم و حوا فقط دامن‌گیر خود آن‌ها بود که به خروج آن‌ها از بهشت، محرومیتشان از مواهب بهشتی و فرود آمدنشان بر زمین انجامید. همه این امور برای این منظور صورت گرفته است که انسان بتواند با درک سختی‌ها، خود را به مقام قرب الهی نزدیک کند».

لازم به ذکر است که هدف این پژوهش صرفاً در طرح و تبیین دو دیدگاه نیست بلکه علاوه بر آن ارائه نگرش جدید از گناه نخستین و اثبات نظریه برتر همسو با فطرت انسانی است و تأکید بر این نکته که؛ «یکی از شئون قانون‌گذار آن است که برای پابرجا ماندن موضوع قانون و ضمانت اجرا داشتن آن، در برابر امثال امرونهی خود و یا تمرد از آن، پاداش و مجازات قرار دهد؛ و نیز از شئون قانون‌گذاری، بسط دادن عقاب و ثواب به تمام افراد مجرم و مطیع است» (Quinn, 1988; 22).

۲. پیشینه پژوهش

تحقیقات محدودی در زمینه گناه نخستین صورت گرفته است؛ با این وجود، هنوز چالش‌ها و سؤالات متعددی درباره این مفهوم وجود دارند. به عبارت دقیق‌تر تحقیقات صورت

گرفته در این زمینه، خالی از این نگاه مقایسه‌ای هستند برای نمونه می‌توان به کتاب گناه اولیه (توکل، ۱۳۸۴) اشاره کرد که نظرات مسیحیت را با تکیه بر نظرات آگوستین مطرح می‌کند و صرفاً به تبیین آموزه گناه نخستین می‌پردازد و خالی از نقد و بررسی آن توسط دانشمندان و علمای اسلامی متأخر است و یا مقاله «بررسی تطبیقی آموزه گناه نخستین از نظر اسلام و مسیحیت با تکیه بر آرای علامه طباطبایی و آگوستین» (خوشدل روحانی، ۱۳۹۲) که به‌طور کامل همه ابعاد مورد مقایسه را در برنگرفته و صرفاً به یک عنصر مهم اشاره داشته است؛ و نیز آیار و منفرد (۱۳۹۸) که صرفاً به تحلیل و نقد فلسفی کلامی گناه نخستین در اندیشه آگوستین، آنسلم و ادو پرداخته و یا توکل (۱۳۸۴) که به‌طور کلی به گناه اولیه و ماهیت آن پرداخته‌اند. مقاله «گناه نخستین از دیدگاه اسلام و مسیحیت» (ملا یوسفی و معماری، ۱۳۹۲) و همین‌طور «تبیین مسئله گناه نخستین با تکیه بر آراء ایرنائوس» (خوشدل روحانی، ۱۳۹۳) که اول اینکه از نظرات علامه طباطبایی خالی هستند، دوم اینکه نتوانسته‌اند تبیین درست و دست‌اولی از گناه نخستین ارائه کنند و ابعاد کامل آن را با ملاحظه امتداد اجتماعی این نگرش، مورد بررسی قرار دهند. این پژوهش با ارائه تحلیل‌های معتبر و استناد به ادبیات موجود، قصد دارد تا با نقدی کامل و ارزیابی دقیق و به مقایسه نظرات آگوستین قدیس و علامه طباطبایی درباره گناه نخستین بپردازد.

۳. سرشت انسان در انگاره‌های آگوستین و علامه طباطبایی

۳-۱ سرشت انسان قبل از گناه نخستین

سنت مسیحی با تمرکز بر شرح ماجرای آفرینش در سفر پیدایش، انسان را اشرف مخلوقات دانسته است و عقیده بر این است که انسان به‌صورت خدا آفریده شده است. (دمشقی، ۱۹۹۱: ۱۴۴) آیه‌ای که در درک دیدگاه مسیحی فوق‌العاده مهم است، این عبارت است که: «و خدا گفت آدم را به‌صورت ما و موافق و شبیه خود بسازیم تا بر ماهیان دریا و پرنده‌گان آسمان و بهایم و بر تمامی زمین و همه حشراتی که بر زمین

می خزند، حکومت نماید. پس خدا آدم را به صورت خود آفرید؛ او را به صورت خدا آفرید؛ ایشان را نر و ماده آفرید و خدا ایشان را برکت داد.» (پیدایش ۱: ۲۶ و ۲۷). به این معنی است که انسان با داشتن صفات مشابهی به خداوند، دربرگیرنده جوهری الهی است. آگوستین از ارج نفس انسان و مقام والایی که او دارد، حمایت می کند. همچنین، این دیدگاه می تواند انسان را تشویق کند تا بهترین و قدرتمندترین جوانب خود را بروز دهد و در پی تعالی معنوی و معرفتی خود باشد. از این منظر، آگوستین به انسان به عنوان بستری برای خدمت به خداوند و ساختن بهترین نسخه‌ای از خودش توجه و توصیه می کند (Peppard 2011). از طرفی، باور به اینکه انسان به عنوان خلیفه خداوند در زمین قرار دارد و مقام فرزندگی خدا را دارد، با خود دارای مسئولیت‌های فراوانی می شود. انسان باید در تمامی اعمال و رفتارهای خود، بهترین اختیارات وراثت شده از خداوند را به کار بگیرد و با راهبرد و رهنمودهای خداوند، به جهانی بهتر و به کام ترقی روحی و معنوی بشریت کمک کند (Crone and Hinds 2003).

دیدگاه آگوستین درباره آفرینش انسان و مقام وی، از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای برخوردار است و تأکید می کند که انسان قادر است به معنویت و ارتقاء خود پی‌برد و تحسین برانگیزترین جوانب خود را در راستای خداوند والا بنماید. در نتیجه، این دیدگاه ارزش و اهمیت بشریت را به تمامیت خود نشان می دهد (Sizgorich 2012).

۲-۳. سرشت انسان بعد از گناه نخستین

در طی دوران عتیق، آدم و حواً توسط خداوند در بهشت عدن مستقر شدند تا از نعمت‌های بهشت بهره‌برداری کنند و در آنجا محفوظ بمانند. در فصل دوم سفر تکوین، در خصوص خلقت آدم و حوا، استقرار آن‌ها در باغ عدن و سرپیچی از امر الهی چنین آمده است: در توصیه‌ای به آدم، خداوند فرمود: «پس خداوند خدا آدم را از خاک زمین صورت داد و نسیم حیات را بر دماغش دمید و آدم، جان زنده شده و خداوند خدا در عدن از طرف شرقی باغی غرس نمود و انسانی که مصور ساخته بود، در آنجا گذاشت و

خداوند خدا هر درخت خوش نما و به خوردن نیکو از زمین رویانید و هم درخت حیات در وسط باغ و درخت دانستن نیک و بد را... و خداوند خدا آدم را گرفته او را در باغ عدن گذاشت تا آن که آن را تیمار و نگاهبانی نماید و خداوند خدا آدم را امر فرموده گفت که از تمامی درختان باغ مختاری که بخوری اما از درخت دانستن نیک و بد مخور چه در روز خوردنت از آن مستوجب مرگ می شود... و آدم و زنش هر دو برهنه بودند و شرمندگی نداشتند.» (پیدایش ۲: ۲۵-۷).

با این حال، شیطان توانست آدم و حوا را فریب دهد و آنان را به خوردن میوه ممنوعه ترغیب کرد این ماجرا در فصل سوم از همان سفر تکوین چنین آمده است: «و مار (شیطان) از تمامی جانوران صحرا حيله سازتر بود که خداوند خدا آفریده بود؛ و (مار) به زن گفت: آیا خدا فی الحقیقه گفته است که از تمامی درختان باغ نخورید و زن به مار گفت از میوه درختان باغ می خوریم اما از میوه درختی که از وسط باغ است خدا فرموده است که از آن مخورید و آن را لمس ننمایید مبادا که بمیرید و مار به زن گفت که البته نمی میرید و حال این که خدا می داند روزی که از آن می خورید چشمان شما گشوده شده، چون خدایانی (فرشتگان) که نیک و بد را می دانند خواهید شد پس زن درخت را دید که به خوردن نیکو است و این که در نظرها خوش آیند است و درختی که دانشمندی را مرغوب است، پس از میوه اش گرفت و خورد و به شوهر خودش نیز داد که خورد آن گاه چشم های هر دو ایشان گشوده شده دانستند که برهنه اند و برگ های درخت انجیر را دوخته از برای خود فوطه (پوششی شبیه لنگ) ساختند؛ و آواز خداوند خدا را شنیدند که به هنگام نسیم روز در باغ می خرامید و آدم و زنش خویشتن را از حضور خداوند خدا در میان درختان باغ پنهان کردند و خداوند خدا آدم را آواز کرده، وی را گفت که کجایی؟ او دیگر جواب گفت که آواز تو را در باغ شنیدم و ترسیدم زیرا که برهنه ام به جهت آن پنهان شدم و خدا به او گفت که تو را کی گفت که برهنه ای؟ آیا از درختی که تو را امر فرمودم که نخوری خوردی؟ و آدم گفت: زنی که از برای بودن با من دادی او از آن درخت به من داد که خوردم و خداوند خدا به زن

گفت این که کردی چیست؟ و زن گفت: که مار مرا اغوا نمود که خوردم و خداوند خدا به مار گفت چون که این کردی از تمامی بهایم و تمامی حیوانات صحرا ملعونی، بر شکمت خواهی رفت و تمامی روزهای عمرت خاک خواهی خورد... و خداوند خدا گفت که اینک آدم نظر به دانستن نیک و بد چون یکی از ما شده است پس حال مبدا که دست خود را دراز کرده هم از درخت حیات بگیرد و بخورد دائماً زنده ماند پس از آن سبب، خداوند خدا، او را از باغ عدن راند تا آن که در زمینی که از آن گرفته شده بود فلاح (کشاورزی) نماید و آدم را راند و در طرف شرقی باغ عدن کروبیان (فرشتگان) را و شمشیر آتش باری که به جهت نگاهبانی راه شجره حیات گردش می کردند مسکن داد» (پیدایش ۳: ۲۴-۱). به همین دلیل، آدم و حوا از بهشت عدن بیرون انداخته شدند تا از نزدیک شدن به درخت حیات ممنوع شدند (مک گراث، ۱۳۸۵: ۲۸).

۴. گناه نخستین از منظر آگوستین

اسقف برجسته شهر هیپو (واقع در الجزایر فعلی)، از متکلمان قرون وسطایی است که تأثیر بسزایی در تفکرات این دوره داشته است. از نکات برجسته تفکر کلامی وی، موضع گیری در برابر عهد عتیق است؛ او اعتقادات عهد عتیق را بدوی و غیرروحانی می داند. شاید به علت همین نگرش، به آیین مانوی گرایش پیدا کرد. البته او بعد از مدتی این آیین را هم رد کرد و به مسیحیت ایمان آورد (لین، ۱۳۸۴: ۸۱-۸۳). برخی از محققان بر این باورند که گرویدن آگوستین به مسلک مانویان ابزاری برای دستیابی به نوعی مسیحیت ناب بوده است، بلکه بر اساس آن راه حل مناسبی برای مسئله شر بیابد. (خوشدل روحانی، ۱۳۹۲: ۲۳)

تکوین آموزه گناه اولیه با داستان هیوط آدم و حوا در باب سوم سفر پیدایش آغاز می شود و بر سرپیچی آن دو از فرمان الهی، مبنی بر نخوردن از میوه شجره ممنوعه اشاره دارد؛ بنابراین آموزه گناه نخستین، آموزه ای مشخصاً مسیحی است. این مفهوم و نظریه،

ابداع آگوستین نبود؛ پولس، ترتولیانوس، کوپریانوس و آمبروسیوس آن را پیش از او آورده بودند؛ ولی آگوستین، مهم‌ترین نظریه پردازِ گناه نخستین، با تاریخی کردن، روان‌شناختی ساختن و بالاتر از همه شهوانی کردن مسئله هبوط آدم، این آموزه را برجسته ساخت (کونگ، ۱۳۸۶: ۱۰۶).

درواقع آموزه گناه نخستین در دیدگاه آگوستین، بازتابی از دیدگاه پولس قدیس در کتاب مقدس است. آنچه در نظر پولس درباره مفهوم گناه اهمیت دارد، آن است که گناه، همه را در بند کرده است و تنها جزای درخور آن مرگ است و این گرفتاری انسان‌ها در گناه، جز با عمل خنثی‌سازی روح‌القدس یا عیسی مسیح، زدودنی نیست؛ از این رو، آگوستین نیز (که تابع پولس است) معتقد است ماجرای هبوط آدم و حوا که در باب سوم سفر پیدایش بازگو می‌شود، پیامدهای مصیبت‌باری برای نژاد بشر داشته است. تمامی فرزندان آدم ابوالبشر به استثنای عیسی و مادرش وارث گناه اولیه آدم و حوا هستند و در گناه او شریک‌اند؛ بنابراین با کوله‌باری از گناه متولد می‌شوند. «گناه ما به دلیل اتحاد و پیوستگی ذات ما با آدم است و این اقتضا می‌کند که اراده و در نتیجه شخصیت و فردیت ما نیز با آدم یکی باشد» (چایدستر، ۱۳۸۰: ۱۵۸).

بنابراین به نظر آگوستین، اگر آدم و حوا گناه نمی‌کردند، نسل انسان نیز سعادت‌مند بودند و در آن صورت، نه هیچ‌کس گناه می‌کرد و نه هیچ‌کس می‌مُرد (آگوستین، ۱۳۹۲: ۵۹۱-۵۹۲). ولی گناه آدم و حوا مانع دستیابی بشر به این سعادت شد؛ به همین سبب به تعبیر برخی متفکرین، آگوستین این گناه را گناه «سعادت برانگیز» می‌داند. به تعبیر تننت (Tennet)؛ «ویژگی خاص نظریه گناه ازلی آگوستین، اغراق وی در مورد تأثیرات هبوط آدم در ذات انسان است. وی چنین تعلیم می‌داد که فساد و تباهی آدم، کامل بوده است و انسان هبوط یافته، حتی در اراده خیر ناتوان است...» (چایدستر، ۱۳۸۰: ۲۴۷). طبق آنچه گفته شد و آن‌گونه که دیده شد می‌توان از این بخش چنین استنباط کرد که آگوستین گناهان فطری را به بشر نسبت می‌دهد و معتقد است این گناه تبعات جبران‌ناپذیری را برای بشر به همراه داشته است که در ادامه بحث، این تبعات مطرح شده است:

۵. تبعات گناه نخستین از دیدگاه آگوستین

همان‌طور که گفته شد، بنا به دیدگاه آگوستین، زندگی نسل بشر به دنبال هبوط آدم و حوا، به نوعی کیفر و مجازات تبدیل شد. فناپذیری، مرگ، بدبختی، درد و رنج، جنایات، جنگ، جنگ تن در برابر روح و نظایر آن‌ها. مهم‌ترین تبعات کیفری آن عبارت است از: غلبه بدن بر نفس؛ آگوستین تمام نیازهای جسم انسان را ناشی از گناه انسان و ارتباط روح با بدن و نیازهای بدن می‌داند (Nisula, 2012: 103) ابتلا به پیری و سالخوردگی (آگوستین، ۱۳۸۲: ۵۵۷)؛ ابتلا به شهوت: به اعتقاد آگوستین، قبل از گناه نخستین، شهوت جنسی وجود نداشت و همان‌طور که انسان به وسیله اراده خویش می‌توانست اندام‌های دیگر نظیر دست و پا را حرکت دهد، می‌توانست با اراده خویش اندام‌های تناسلی را تحت فرمان درآورد و آن را وادار به تولید نسل کند (آگوستین، ۱۳۸۲: ۵۹۹ - ۶۰۶)؛ ابتلا به انواع بلاها: آگوستین همچنین معتقد است انسان به سبب گناه نخستین از فردوس برین رانده و به درون مصیبت‌های این زندگی فانی رانده شد (آگوستین، ۱۳۸۲: ۹۲۵).

۶. گناه نخستین و انگاره‌های اسلام

همان‌طور که پیش‌تر بیان شد، آموزه گناه نخستین از اعتقادات مسیحیان است و اساساً اسلام، گناه بودن فعل حضرت آدم و حوا علیهما السلام را قبول ندارد؛ اما اجمالاً این مطلب را تأیید می‌کند که؛ حضرت آدم و حوا علیهما السلام در بهشت جاگیر شدند و از فرمان الهی مبنی بر نزدیک شدن به شجره ممنوعه سرپیچی کردند ولی بعداً توبه نمودند و حضرت آدم علیه السلام به رسالت برگزیده شده و به زمین آمدند و ...

اما اسلام تأثیری که در مسیحیت بر گناه نخستین مترتب است را قائل نیست (چون آن را گناه نمی‌داند) هرچند اجمالاً تأثیر هر گناهی و تکرار آن را بر ادراکات و شناخت انسان می‌پذیرد: «اسلام اعتقادی به گناه نخستین آدم علیه السلام ندارد، ولی درباره تأثیر گناه نسل انسان بر شناخت او از خویشتن و از خداوند تأکید می‌کند، تکرار هر فعلی

باعث ایجاد ملکه‌ای از همان فعل در نفس می‌شود. تکرار اعمال قبیح توسط فرد سبب می‌شود ملکه‌ای رذیله در نفس فرد پدید آید که افعال بعدی او را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد» (خوشدل روحانی و دیگران، ۱۳۹۲: ۳۷).

۸-۱. قرآن

داستان حضرت آدم علیه‌السلام از درس آموزترین داستان‌های قرآنی است. ماجرای ایشان در چند جای قرآن به مناسبت آمده است ولی موضوعی که الآن در حال بررسی آن در این مقاله هستیم یعنی سرپیچی آدم علیه‌السلام از فرمان الهی مبنی بر نزدیک شدن به شجره ممنوعه در سوره‌های بقره (آیات شریفه ۳۵ تا ۳۹)، اعراف (آیات شریفه ۱۹ تا ۲۵) و طه (آیات شریفه ۱۱۷ تا ۱۲۳) آمده است که دلالت دارند بر سکونت حضرت آدم و حوا علیهما‌السلام در بهشت، سرپیچی آن‌ها از فرمان الهی، اخراج از بهشت، توبه و بخشش آن‌ها، برگزیده شدن حضرت آدم علیه‌السلام به پیامبری و هدایت بشر و خلافت در زمین و آغاز زندگی زمینی آن‌ها. علامه طباطبائی دیدگاه مسیحیت درباره گناه نخستین را قابل نقد دانسته، آن را با آیات قرآن کریم در تعارض می‌بیند. ایشان، در پرتو آیات قرآن کریم، معتقد است حضرت آدم علیه‌السلام به دو دلیل مرتکب هیچ گناهی نشده است:

۱. نهی خدا از نزدیک شدن به درخت ممنوعه، ارشادی بود نه مولوی؛ زیرا در بهشت صادر شده بود و بهشت جای تکلیف و امر و نهی مولوی نیست. در نهی ارشادی، صلاح حال شخص نهی شده مورد نظر است و نهی کننده می‌خواهد او را به سوی آنچه مصلحتش در آن است ارشاد کند و نواهی و اوامری که این چنین باشند نه بر امثالشان ثوابی مترتب می‌شود و نه بر مخالفانشان عقابی. دقیقاً مانند امر و نهی‌هایی است که طرف مشورت ما به ما دارد و یا طیب به بیمارش دارد که در آن‌ها تنها رشد و مصلحت طرف مشورت مورد نظر است که در صورت مخالفت شخص با آن‌ها، تنها به مفسده و ضررهایی که شخص آمر و ناهی در نظر داشت می‌رسد (طباطبائی، ۱۴۱۷ ق: ج ۳، ۲۹۳ به نقل از؛

آزادیان، ۱۳۸۲: ص ۲۴).

۲. حضرت آدم علیه السلام پیامبر بود (از موارد اختلافی میان قرآن و تورات این است که در تورات به نبوت حضرت آدم علیه السلام اشاره نشده است) و قرآن کریم ساحت پیامبران را منزّه و نفوس پاکشان را میرای از ارتکاب گناه و فسق می‌داند. برهان عقلی نیز مؤید این نظریه است. (طباطبائی، پیشین، ج ۳، ص ۲۹۳) علامه طباطبائی، در گفتاری مبسوط به موضوع عصمت انبیا علیهم السلام پرداخته، با دلایل نقلی و عقلی، آن را در جهات مختلف به اثبات رسانده است (ر.ک به: همان، ج ۱۲، ص ۱۳۹-۱۳۴ به نقل از: آزادیان، ۱۳۸۲: ص ۲۵)

علامه طباطبائی، در ردّ این سخن مسیحیت که؛ «گناه آدم علیه السلام طهارت و معصومیت اولی را از بین برد و همه انسان‌ها را دچار گناه ساخت، به گونه‌ای که همه با ذاتی شریر و گناه‌آلود متولد می‌شوند» (رومیان: ۱۲/۵)، می‌فرماید: این گفته مسیحیان که آدم گناه کرد و گناه لازمه او شد، سخنی ناصواب است؛ زیرا خداوند، آدم علیه السلام را بعد از خوردن از آن درخت و بیرون شدن از بهشت، برگزید و نظر رحمت به او دوخت: «ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ» (سوره طه/۱۲۲) و نیز: «فَتَلَقَىٰ آدَمَ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ» (سوره بقره/۳۷).

عقل انسان نیز رویکرد قرآن را تأیید می‌کند؛ زیرا یکی از شؤون مولا آن است که برای پابرجا ماندن موضوع تکلیف و ضمانت اجرا داشتن آن، در برابر امتثال امر و نهی خود و یا تمرد از آن، ثواب و عقابی قرار دهد؛ و نیز از شؤون مولویت، بسط دادن عقاب و ثواب به تمام افراد مجرم و مطیع است. هم‌چنین از شؤون آن، آزاد بودن شخص مولا در دایره مولویت و تصرف آن به هر نحوی که می‌خواهد، می‌باشد. یعنی مولا به دلیل آزاد بودن در دایره تصرفاتش می‌تواند با عفو و آمرزش خود، از خطای گناهکاران چشم‌پوشی نماید؛ زیرا عفو و آمرزش نیز مانند عقاب و مؤاخذه، یک نوع تصرف و حکومتی است که برای شخص مولا محرز است. از سوی دیگر، نیکویی عفو و آمرزش و صدور آن از موالی و صاحبان قدرت از مطالبی است که فی‌الجمله جای هیچ‌گونه

تردیدی در آن نیست و خردمندان آن را به کار می‌گیرند.

بنابراین، این سخن که «هر خطایی که از انسان صادر می‌شود لازم لاینفک او است» توجیه صحیحی ندارد و با فرض ملازمه داشتن گناه با انسان، برای عفو و آمرزش، موضوعی باقی نمی‌ماند. درحالی‌که قرآن کریم به موضوع عفو و مغفرت فراوان پرداخته و کتاب مقدس نیز درباره آن ساکت نیست (طباطبائی، پیشین، ج ۳، ص ۳۹۳ و ۳۹۴)؛ بنابراین عقیده مسیحیت درباره گناه آدم و آثار آن، عقیده‌ای ناصواب و بدون پایه است و موضوع عفو و آمرزش الهی را برای قرون متمادی و نسبت به کثیری از انسان‌ها، انکار می‌کند.

و اما این سخن که گناه آدم، ذریه او را گناهکار کرد نیز از حقیقت به دور است؛ زیرا لازمه‌اش آن است که به‌طور کلی، گناه هر انسانی گناه دیگران هم شمرده شود و آثار سوء هر گناهی گریبان افراد دیگر را که آن گناه را مرتکب نشده‌اند بگیرد و این معنا، هم به لحاظ عقلی و هم به تصریح قرآن مردود است. آری، در قرآن آمده است که اگر فردی عمل زشتی را انجام دهد و دیگران به آن راضی باشند، هرچند خودشان مرتکب نشده باشند، مورد مؤاخذه قرار می‌گیرند، اما این سخن با مسئله موردبحث متفاوت است.

ادعای مسیحیت آن است که یک انسان خطایی مرتکب شده و خطای وی، خطای تمامی ذریه او و اثر سوء آن، گریبان همه اولاد او را تا قیامت بگیرد، چه این که ذریه‌اش به خطای او رضایت داده باشند و چه رضایت نداده باشند. قرآن کریم این سخنان را بر نمی‌تابد: «أَلَا تَنْزِرُ وَاذِرَةً وِزْرَ أَخْرَى» (سوره نجم/۳۸) و «وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى» (سوره نجم/۳۸) عقل سلیم نیز با آن سازگار نیست؛ زیرا مؤاخذه شخص بی‌گناه را، به جرم گناه دیگری قبیح می‌شمارد (طباطبائی، پیشین، ص ۲۹۳-۲۹۴ به نقل از؛ آزادیان، ۱۳۸۲: ص ۲۶). آیت الله جوادی آملی نیز به‌عنوان شارح اندیشه‌های علامه، در مورد هدف از خلقت آدم را، برای خلافت و جانشینی انسان کامل در روی زمین می‌داند و معتقد است که حضرت آدم علیه‌السلام برای خلافت و پیامبری بر انسان‌ها خلق شده و

شامخ‌ترین مقام در جهان امکان، مقام انسانیت و خلیفه‌اللهی است، که فرشتگان در برابر آن خضوع می‌کنند و شیطان هم راهزن این مقام است و می‌کوشد تا انسان‌های عادی را از اصل پیمودن راه مستقیم باز دارد و خدای سبحان برای این که این حقیقت را به خوبی به انسان‌ها تفهیم کند آن را در قالب مثال، یعنی به صورت امر فرشتگان و ابلیس به سجده بر آدم و اطاعت فرشتگان و تمرد ابلیس در برابر امر مزبور، در آورد (جوادی آملی، ۱۳۸۷: ج ۳، ۲۹۰). هم‌چنین اصل خلقت ایشان برای سکونت در زمین بوده و اسکان در بهشت، از همان ابتدا، اسکانی موقت برای پیمودن مرحله‌ای تمرینی و آزمایش بود تا آدم، با مکرها و حيله‌های دشمن خود آشنا شود و تلخی عصیان و آثار دردآور آن را بچشد و نیز راه توبه و بازگشت را بیاموزد (جوادی آملی، ۱۳۸۷: ج ۳، ۳۳۵ و ۳۳۶). آیت‌الله جوادی آملی نیز همانند استاد خویش مرحوم علامه طباطبایی (ره)، اساساً سرپیچی حضرت آدم از فرمان الهی را گناه نمی‌داند و دیدگاه مسیحیت را به چالش کشیده و آن را قابل نقد می‌داند. در اینجا قبل از هر چیز لازم می‌دانیم که ابتدا دیدگاه ایشان راجع به شر و گناه بیان شود سپس به بررسی آموزه گناه نخستین از منظر ایشان پردازیم، دلیل عمده از بررسی مفهوم شر، این است که همین مفهوم سبب شد تا آگوستین مسئله گناه نخستین را مطرح نماید و آن تفسیر را ارائه کند:

۱-۱-۸. شر در اندیشه علامه

از نظر علامه کلمه شرّ با واژه‌های نقص، ضرر، سیئه، قبح و عدم، قرابت معنایی دارد؛ اما باید اذعان کرد که شرّ غیر از نقص است. شرّ به معنای اعمّ عبارت از مطلق کاستی است. بر این اساس نه تنها موجودات مادی و هر موجود جز ذات اقدس اله از آن جهت که فاقد برخی کمالات است، قرین شرّ است و این معنا تنها به عالم ماده و طبیعت محدود نمی‌شود، بلکه همه موجودات ماهوی را در برمی‌گیرد؛ زیرا موجود ماهوی ناقص است. ملائکه و فرشتگان که هر یک دارای مقام معلومی هستند، نسبت به آنچه در فراسوی آن‌ها است، ناقص می‌باشند، و لکن معنای اصطلاحی شرّ به آن‌ها اطلاق نمی‌گردد. نقص

هیچ موجودی به وجود و یا فیضی که از هستی دریافت داشته است، باز نمی‌گردد، بلکه به شیئیت ماهوی و به جهت محدودیت آن باز می‌گردد و همان‌گونه که اصل ماهیت، مجعول به جعل تألیفی و یا بسیط نیست، محدودیت و نقص آن نیز مجعول نمی‌باشد (ر.ک: جوادی آملی، ۱۳۸۲: ج ۱۰، ۲۰۵). سیئه، امری نسبی و در قیاس با انسان است. در غرق شدن فرعون در دریا برای او سوء است، حال آن‌که مطابق عدل الهی است. در مقابل، ظلم و شرّ از اموری نیست که در عین سوء بودن، نسبت به یک شیء یا شخص یا کل نظام، نیکو باشد، بلکه شرّ با صرف نظر از هر چیز دیگر، قبیح است و این دسته امور نه من الله بلکه من عندالله است و فقط به قوایل ماهوی نسبت داده می‌شود. سیئه به معنای عام شامل سیئاتی که مصداق شرّند، همراه آن‌هایی که در قیاس با انسان سوء هستند می‌گردد که فقط قسم دوم من عندالله است، برعکس قسم اول. (همان: ۲۳۵) سیئه گاهی بر شرّ تکوینی نیز اطلاق می‌شود (ر.ک: جوادی آملی، ۱۳۸۶: ج ۲، ۴۰۴ و ۴۰۵).

۷. سرشت انسانی از دیدگاه علامه

ایشان ابتدا بین فطرت از نگاه قرآن و بین فطریات و امور فطری که در منطق و فلسفه از آن بحث می‌شود فرق گذاشته و از طرف دیگر فطرت را از طبیعت جدا می‌نمایند و فطرت را فصل ممیز بین انسان با سایر موجودات می‌دانند و می‌فرماید: «فطرتی که در قرآن مطرح است غیر از فطریات و امور فطری است که در منطق و فلسفه از آن بحث می‌شود و نیز «فطرت» که سرشتی ویژه و آفرینشی خاص است، غیر از طبیعت است که در همه موجودهای جامد یا نامی و بدون روح حیوانی یافت می‌شود و غیر از غریزه است که در حیوانات و در انسان در بعد حیوانی اش موجود است. این ویژگی فطرت از آن جهت است که با بینش شهودی نسبت به هستی محض و کمال نامحدود همراه است و با کشش و گرایش حضوری نسبت به مدبری که جهل و عجز و بخل را به حریم کبریایی او راه نیست، آمیخته و هماهنگ است» (جوادی آملی، ۱۳۸۶: ج ۱۲، ۲۴). در ضمن ایشان امور فطری را نیز به معنای آنچه نوع خلقت و آفرینش انسان اقتضای آن را

داشته مشترک بین همه انسان‌ها است، می‌داند (همان: ۲۴). ایشان برخلاف مسیحیت (که به دلیل گناه آدم دچار گناه ذاتی و فطری شده بود)، سرشت و فطرت انسانی را خداشناس و گرایشی آگاهانه و پرستش به‌سوی او دارد: «فطرت انسانی، مطلق‌بینی علمی و مطلق‌خواهی عملی است. فطرت که همان بینش شهودی انسان به هستی محض و گرایش آگاهانه و کشش شاهدانه و پرستش خاضعانه نسبت به حضرت اوست که نحوه سرشته شده و جان انسانی به آن شیوه خلق شده است. فصل اخیر انسان را همان هستی ویژه مطلق‌بینی و مطلق‌خواهی او تشکیل می‌دهد» (جوادی آملی، ۱۳۸۶: ج ۱۲، ۲۵).

ایشان در ادامه فطرت و سرشت انسانی را علاوه بر خداشناسی، خداجو و خداطلب نیز می‌داند چون طالب مجهول مطلق نیست و می‌فرماید: «اگر انسان طالب خداست، چون طالب مجهول مطلق نیست، پس مطلوب وجود دارد، او را می‌شناسد، این موجود معروف را طلب می‌کند و با رسیدن به آن مطلوب معروف، به طرب می‌رسد ... بنابراین، طلب فطری، از آن ناحیه که طلب واقعی است، مسبوق به شهود و شناخت آن واقع و حق است و طالب بعد از شهود و شناخت حق، برای رسیدن به آن تلاش و کوشش می‌کند و با رسیدن به آن آرامش پیدا می‌کند» (جوادی آملی، ۱۳۸۶: ج ۱۲، ۵۰).

ایشان با تفاوت نهادن میان طبیعت و فطرت انسان، هر دو را از قوای روح انسانی دانسته لکن مرتبه وجودی فطرت را بالاتر طبیعت می‌داند و فطرت را نحوه هستی روح بلند انسانی است و طبیعت را شامل؛ نیروهای تدبیری روح انسان که عهده‌دار امور طبیعی بدن مادی است، می‌داند (جوادی آملی، ۱۳۸۹: ۱۶۹) و در جایی دیگر «فطرت» را به دو معنای عام و خاص به کار برده، می‌نویسد: «فطرت به معنای عام، شامل طبیعت می‌شود و هر موجود طبیعی، مفضول خداست؛ زیرا فاطر بودن خداوند اختصاص به آفرینش موجود مجرد ندارد ...؛ اما فطرت به معنای خاص، در قبال طبیعت است؛ یعنی انسان که مرکب از بدن مادی و روح مجرد است، جریان طبیعت به بدن او برمی‌گردد و جریان فطرت به روح مجرد او» (جوادی آملی، ۱۳۸۶: ۲۵۷).

نکته حائز اهمیت در این مطلب، توجه به روحانی بودن فطرت است؛ بدین معنا که

او فطرت را از ویژگی‌های «روح مجرد» انسانی می‌داند. در تأیید این مطلب، او در کتاب فلسفه حقوق بشر می‌نویسد: «فطرت مشترک تمام افراد، از ویژگی‌های روح مجرد انسانی است» (جوادی آملی، ۱۳۸۹: ج ۱، ۳۵) به نقل از: (دانائی فرد و دیگران، ۱۴۰۱: ص ۳۵).

۸. نقد و بررسی آموزه گناه نخستین

علامه دیدگاه مسیحیت درباره گناه نخستین را قابل نقد دانسته، آن را با آیات قرآن کریم در تعارض می‌بیند. ایشان به دیدگاه مسیحیت می‌تازد که همیشه در دو لبه افراط و تفریط به سر می‌برند (قبل از گناه نخستین جناب آدم ابوالبشر را تا سر حدّ خدایی بالا می‌برند و بعد از آن گناه تا حدّی شأن ایشان پایین می‌آورند که عامل سرایت گناه ذاتی در همه بشریت شده) برعکس، ایشان بر اساس آیات قرآن حضرت آدم علیه‌السلام را قبل از هبوط و در بهشت، مسجود ملائکه دانسته و بعد از آن خطا، به دلیل سرعت در توبه، تمامی تبعات آن خطا از بین رفته و ایشان به پیامبری برگزیده می‌شود و اساساً این داستان را حالت سمبلیک و در حدّ تمثیل می‌داند البته تمثیلی که بر اساس واقعیت ملموس شکل گرفته و سکونت ایشان در بهشت از ابتدا موقتی بوده تا صحنه آزمونی برای ایشان و تمامی بشریت باشد و به وسیله این آزمون ابلیس به عنوان دشمن بزرگ شناسانده شود و از طرف دیگر این خطا، گناه نبوده بلکه ترک اولی است (به دلایلی در ادامه بیان می‌شود) (Karami and Fazeli 2021). در این مقاله سعی شده تا تمامی این مباحث در این عناوین آورده شود؛ ۱) حضرت آدم علیه‌السلام و گناه نخستین ۲) بهشت آدم علیه‌السلام ۳) هبوط حضرت آدم علیه‌السلام ۴) شتاب آدم برای تحصیل رضای خدا ۵) سکونت در بهشت مقدمه برای سکونت در زمین. در اینجا به تفصیل به بیان دیدگاه ایشان با استفاده از تبیین آیت‌الله جوادی آملی می‌پردازیم:

۱-۱۰. حضرت آدم علیه‌السلام و گناه نخستین

همان‌طور که پیش‌تر بیان شده آیت‌الله جوادی آملی همانند استاد خویش علامه طباطبایی (ره) اساساً سرپیچی حضرت آدم از فرمان الهی را گناه نمی‌داند و دیدگاه مسیحیت را

قابل نقد دانسته و به دفاع از عصمت ایشان برخاسته و دلایل متعددی را ذیل آیه شریفه ۳۵ سره مبارکه بقره بیان می‌دارند از قبیل این که؛ نهی ارشادی است نه مولوی و این نهی قبل از تشریح بوده و ... که شرح آن به قرار ذیل می‌باشد: ... با توجه به این که جایگاه صدور نهی «لا تقربا»، بهشت و زمان آن، پیش از هبوط آنان به زمین و استقرار در آن بوده چون پس از اکل از شجره، فرمان «اهبطا منها جمیعاً» (سوره طه/۱۲۳) صادر شد و هنوز وحی و رسالت و تکلیف مطرح نشده بود. از این رو پس از امر به هبوط است که می‌فرماید: «فَأَمَّا يَا تَيْنَكُم مِّنِّي هُدًى» (سوره بقره/۳۸). معلوم می‌شود نهی «لَا تَقْرَبَا» مولوی و تشریحی نیست تا بحث شود که آیا تحریمی است یا کراهتی، یا گفته شود که ارتکاب آن چگونه با عصمت انبیا جمع می‌شود؟ بلکه نهی ارشادی است. از این رو در آیات متعددی به عواقب سوء دنیایی مخالفت آن اشاره شده است؛ مانند: «فَقُلْنَا يَا آدَمُ إِنَّ هَذَا عَدُوٌّ لَّكَ وَ لَزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكَمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى» (سوره طه/۱۱۷)، «إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَ لَا تَعْرَى * وَ أَنْتَ لَا تَظْمَأُ فِيهَا وَ لَا تَضْحَى» (سوره طه/۱۱۹-۱۱۸)؛ یعنی اگر می‌خواهید در بهشت بمانید و گرسنگی و تشنگی و گرما و سرما شما را رنج ندهد نباید به این درخت نزدیک شوید و گرنه بر خود ستم کرده، به نشئه رنج و زحمت وارد می‌شوید؛ مانند این که طیب می‌گوید: از این غذا نخورد و گرنه بیمار می‌شوی یا معلمی به شاگرد خود می‌گوید: شب کمتر غذا بخور تا بتوانی سحر برای مطالعه برخیزی. در حالی که در نهی‌های مولوی غالباً سخن از جهنم و کیفرهای اخروی آن است.

شاهد سوم ارشادی بودن نهی مزبور این است که، پس از پذیرش توبه آدم علیه السلام به حالت قلبی برنگشت، بلکه آثار وضعی آن (هبوط به زمین و تحمل رنج‌های عالم ماده) به حالت خود باقی ماند. (البته در تمامیت این شاهد تأمل است؛ زیرا ممکن است برخی از آثار وضعی گناه تکلیفی قابل برگشت نباشد، هر چند توبه نصوح حاصل شده باشد).

شاهد چهارم این است که، از عصیان آدم به غوایت تعبیر شده است: «وَ عَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى» (سوره طه/۱۲۱) و غوایت همان ضلالت و گم کردن راه است، در حالی که اگر

حکم در اینجا، مولوی بود می‌بایست تعبیر به غضب می‌شد و عاصی از «مغضوب علیهم» قرار می‌گرفت، نه از «ضالین» (جوادی آملی، ۱۳۸۷: ج ۳، ۳۳۹ تا ۳۴۱).

با توجه به مطالب فوق و دلایل و شواهی متعددی که آیت‌الله جوادی آملی بیان داشتند واضح است که دیدگاه ایشان همانند مرحوم علامه (ره) بر عدم صدور گناه از حضرت آدم و حوا علیهما السلام می‌باشد و اساساً با دیدگاه مسیحیت که صدور گناه از ایشان را مسلم گرفته‌اند در تضاد است و خود به خود دیدگاه آگوستین که سرایت گناه از ایشان به سایر انسان را در سایه گناه نخستین معتقد است نیز مردود می‌شود مضافاً بر این که دلایل عصمت انبیاء که در کتب کلامی و ... مطرح است نیز دلالت بر عصمت حضرت آدم و عدم سرزدن گناه از ایشان دارد.

۲-۱۰. بهشت آدم علیه السلام

آیت‌الله جوادی آملی «الجنة» در آیه شریفه: «وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ» (سوره بقره/۳۵) را جنت خاص و معهود خارجی می‌داند و ضمن رد اقوال در ارتباط با آن (جنت خلد، باغ مشخصی از باغ‌های دنیا و ...)، قول «جنت برزخی» را تأیید می‌نماید و می‌فرماید: «نتیجه این می‌شود که این بهشت، بهشت برزخی، یعنی بهشت ما بین دنیا و آخرت است که هم بعضی از احکام بهشت آخرت را دارد، نظیر نشاط دائمی و عدم رنج گرسنگی و تشنگی و سرما و گرما و هم بعضی از احکام باغ دنیا را داراست و به بیان دیگر، برخی ویژگی‌های بهشت خلد را ندارد؛ نظیر مصونیت از شیطان و وساوس شیطانی؛ زیرا شیطان گرچه در «جنت الخلد» و «جنت اللقاء» راه ندارد، اما در جنت‌های مثالی و برزخی (جنت‌هایی که از جسم و مقدار و شکل و حجم برخوردار است) راه می‌یابد و وسوسه می‌کند (جوادی آملی، ۱۳۸۷: ج ۳، ۳۳۱ و ۳۳۲).

۳-۱۰. هبوط حضرت آدم علیه السلام

آیت‌الله جوادی آملی درباره هبوط قائل‌اند که؛ قرآن در ضمن بیان هبوط حضرت آدم و حوا علیهما السلام به هبوط ابلیس نیز اشاره دارد که هر کدام از این هبوط‌ها دارای

ویژگی‌های خاص خود می‌باشد، یکی هبوط همراه با حفظ کرامت و منزلت (هبوط حضرت آدم) و دیگری هبوط همراه با خواری و خذلان (هبوط ابلیس). ایشان در شرح ویژگی هبوط حضرت آدم علیه‌السلام می‌فرماید: «حضرت آدم از نشئه فراطبیعت به محدوده طبیعت منتقل شد و چنین انتقالی همان تنزل وجودی و مکانتی است. - همانند تنزل قرآن از نزد خدای سبحان برای هدایت مردم- نه تنزل بدنی و مکانی و علاوه این هبوط چون همراه با توبه و اجتناب حضرت آدم بوده است از آن به هبوط ولایت و خلافت یاد می‌شود» (جوادی آملی، ۱۳۸۷: ج ۳، ۳۸۳).

گرچه عنوان هبوط، جامع و محیط همه اضلاع مثلث آدم و حوا و ابلیس است، لیکن ممیز هر کدام، مانع اشتراک آن‌ها در مدح و قدح است؛ زیرا هبوط آدم همراه با پذیرش توبه و نیز قرین جبايه و صفوت و هدایت است و هبوط ابلیس همراه با رجم، مذموم بودن، مدحور شدن و صاغر بودن است، که به همه این نعوت و اوصاف، در قرآن اشارت شده است (جوادی آملی، ۱۳۸۷: ج ۳، ۴۰۸ و ۴۰۹). هبوط آدم علیه‌السلام برای خلافت، نبوت، رسالت و امامت و رهبری بشری باشد و هبوط ابلیس برای وسوسه، اغوا، اضلال، ایجاد امنیه و آرزوی کاذب، امر به منکر، نهی از معروف و ایحای شبهه و مغالطه در قلوب بیماردلان برای جدال با مردان الهی و مانند آن باشد (جوادی آملی، ۱۳۸۷: ج ۳، ۴۶۶).

از این رو آوای امر به هبوط در سامعه آدم علیه‌السلام پیام خلافت، ولایت، بلکه ضمناً نبوت و رسالت را ابلاغ می‌کند، ولی طنین هبوط در گوش ابلیس فرمان تحقیر و صغار و لعن را می‌رساند و از این جهت هبوط کریمانه آدم با هبوط لعینانه شیطان فرق می‌کند، لیکن جمع بین مجتبی و مرجوم و اقتران بین تائب و حائب و اجتماع ولی و عدو در خطاب اهبطوا رنج‌آور و تعب‌بار است و شاید احساس ناگواری آدم علیه‌السلام از این نظر بود، گرچه از جهت دیگر مسرور بود که خداوند، خود را دشمن آنان معرفی نکرد؛ چنان‌که همه آن‌ها را نیز عدو خود اعلام نکرد؛ بلکه فقط نسبت به بعضی (ابلیس) عداوت داشت؛ چنان‌که آن بعضی، یعنی شیطان نیز نسبت به خدای سبحان از جهت تمرد

و تنمر، دشمنی دارد (جوادی آملی، ۱۳۸۷: ج ۳، ۴۰۸ و ۴۰۹).

ایشان در توصیف ویژگی هبوط ابلیس و فرق آن به هبوط حضرت آدم علیه السلام چنین می فرماید: هبوط ابلیس سقوط از منزلت بود. ولی هبوط آدم با حفظ کرامت نزول در زمین بود یعنی استقرار در زمین مشترک بین آدم و ابلیس بود لیکن ابلیس با فقد درجه پیشین وارد زمین شد و آدم با حفظ مرتبت قبلی در زمین مستقر شد (جوادی آملی، ۱۳۸۷: ج ۳، ۳۷۴). هبوط از مقام بالا به پایین گاهی بر اثر از دست دادن منزلت عالی است. نظیر آنچه دامن گیر ابلیس شد که با رجم و صغار و «مذموما مدحورا» فرود آمد و گاهی با حفظ کرامت برای دستگیری دیگران تنزل حاصل می شود که هیچ گونه غباری بر دامن جلال و جمال چنان عالی نمی نشیند؛ مانند آنچه در سفر از حق به خلق آدم علیه السلام ظهور یافت غرض آن که برخی از هبوطها نه تنها مایه وهن هابط نمی شود. بلکه سبب کرامت مهبط می گردد (جوادی آملی، ۱۳۸۷: ج ۳، ۴۸۹).

پس شیطان دو نحوه هبوط داشت: ۱. هبوطی از منزلت و جایگاه فرشتگان که پس از استکبار از سجده برای آدم حاصل شد و لازمه آن، هبوط از بهشت به عنوان منزلت و شأن رفیع بود و آیه «قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ» (اعراف/۱۳) اشاره به آن دارد. ۲. هبوطی از بهشت به عنوان یک مسکن موقت که برای اغوای آدم و حوا به آن راه پیدا کرده بود و این هبوط پس از اغوای آدم و حوا و به همراه آن دو بزرگوار تحقق یافت (جوادی آملی، ۱۳۸۷: ج ۳، ۳۷۲).

۴-۱۰. شتاب آدم برای تحصیل رضای خدا

ایشان در ذیل چنین عنوانی در تفسیر تسنیم، درصدد زدودن هرگونه ضلالت و عصیان و غوایت و نسیانی از ساحت حضرت آدم علیه السلام می باشد لذا چنین می نگارد: «آدم علیه السلام پس از زلت [لغزش و لغزیدن] ارتکاب مورد نهی، فوراً به لقای کلمات مناسب رجوع و بازگشت رفت تا خطای خویش را جبران کند و خدای سبحان که سریع الرضاست فوراً بنده تائب خود را پذیرفت و او را با رحمت ویژه مورد محبت خود قرار

داد. از بدار آدم و شتاب وی برای تحصیل رضای الهی معلوم می‌شود که آثار و سوسه ابلیس و ازلال [لغزایدن] وی، چندان رنگی نداشت و عتاب قهرآمیز الهی نیز با سرعت رضا مبدل به خطاب مهرآمیز شد.

همان‌طور که در تعلیم اسمای الهی، رمز و رازی تعبیه شده بود که به استفهام فرشتگان پاسخ می‌داد و سؤال «أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ» (سوره بقره/۳۰) را با جواب موجه، پایان می‌داد در کلمات تلقیه شده نیز راز و رمزی نهفته بود که زلت‌زدایی می‌کرد و هرگونه ضلالت و عصیان و غوایت و نسیانی که به آدم منسوب می‌شد با آب زلال چنان کوثری شستشو می‌یافت و با آن کوثر، آدم محظی، مجتبی و آدم عاصی مهدی شد... به هر تقدیر، قبول توبه آدم با مهر ناب بود و اصلاً با قهر همراه نشد؛ زیرا خدای سبحان گرچه توبه‌پذیر است: «أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ» (توبه/۱۰۴) و اگر توبه بنده گنهکار کمبودی داشته باشد خداوند از آن می‌گذرد (ازاین‌رو در آیه مزبور، کلمه عن عبادۀ برای افاده تجاوز و گذشت از بندگان ملحوظ شده است) لیکن گاهی حکیمانه انسان تائب را تنبیه می‌کند و گاهی رحیمانه او را می‌نوازد (جوادی آملی، ۱۳۸۷: ج ۳، ۴۳۷ و ۴۳۸).

۵-۱۰. سکونت در بهشت مقدمه برای سکونت در زمین

آیت‌الله جوادی آملی در ضمن ردّ تکوینی و تشریحی بودن داستان سجده فرشتگان بر حضرت آدم علیه‌السلام این امر را امری تمثیلی دانسته که حکایت از واقعیتی دارد و آن واقعیت به قرار ذیل است: «امر به سجده برای آدم، یقیناً امر تکوینی نیست؛ زیرا امر تکوینی عصیان‌پذیر نیست، چنانکه امر تشریحی هم نمی‌تواند باشد، چون فرشتگان امر تشریحی ندارند... تنها می‌توان گفت که امر مزبور تمثیل یک واقعیت است و آن واقعیتان است که شامخ‌ترین مقام، در جهان امکان، مقام انسانیت است و مقام خلیفه‌اللهی است که فرشتگان در برابر آن خضوع می‌کنند و شیطان راهزن این مقام است» (جوادی آملی، ۱۳۸۷: ج ۶، ص ۱۸۸). «البته تمثیلی بودن امر به سجده به این معنا نیست که - معاذالله -

اصل دستور سجده واقع نشده و به عنوان داستانی تخیلی و نمادین بازگو شده و ساخته و پرداخته ذهن است و مطابق خارجی ندارد، بلکه نحوه تمثیل، به این معناست که حقیقتی معقول و معرفتی غیبی به صورت محسوس و مشهود بازگو شده است» (جوادی آملی، ۱۳۸۷: ج ۳، ص ۲۸۸). ایشان در تفسیر تمثیلی نیز تصریح می‌کنند: «تنها می‌توان گفت که امر مزبور تمثیل یک واقعیت است» (جوادی آملی، ۱۳۸۷: ج ۶، ص ۱۸۸).

ایشان در ادامه بیان می‌دارند که هدف اصلی از خلقت حضرت آدم خلافت او بوده و کلیه امور ذکر شده در درخت ممنوع و ازاله شیطان و هبوط و ... مقدمه و آزمونی بوده برای امر خلافت ایشان در زمین. ایشان در توضیح این مطلب چنین می‌نویسند: «چون هدف از خلقت آدم علیه السلام خلافت او بود و طرح اساسی چنین استخلافی هم آن بود که خلیفه مزبور در زمین مستقر باشد، گرچه حوزه خلافت او وسیع‌تر از منطقه زمین است، از این رو ابزار آزمون و انگیزه ارتکاب درخت ممنوع و اندیشه ورود به زمین همگی فراهم شده است تا آن هدف اولی که استقرار خلیفه در زمین است محقق گردد. برنامه‌های خلیفه مزبور ایجاد و تکثیر نسل و معمور کردن زمینی و تتمیم حجت بیرون، ضمن تقویت و اثاره حجت درون «يُثِرُوا لَهُمْ دَفَائِنَ الْعُقُولِ» (مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۱۱، ۶۰) خواهد بود» (جوادی آملی، ۱۳۸۷: ج ۳، ۴۲۱).

ایشان سکونت در بهشت را از همان ابتدا موقت می‌دانند جهت نیل به همین هدف خلافت در زمین لذا می‌فرمایند: «نیز ممکن است گفته شود، اسکان در بهشت، از همان ابتدا، اسکانی موقت برای پیمودن مرحله‌ای تمرینی و آزمایش بود تا آدم، با مکرها و حيله‌های دشمن خود آشنا شود و تلخی عصیان و آثار دردآور آن را بچشد و نیز راه توبه و بازگشت را بیاموزد و چنین اسکان موقتی مانع از صحت تعبیراتی چون «جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً» نیست (جوادی آملی، ۱۳۸۷: ج ۳، ۳۳۵ و ۳۳۶).

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

با تمامی مباحث صورت گرفته در این مقاله در نهایت بایستی عنوان نمود که؛ درست

است که پولس از نخستین کسانی بود که نظریه گناه نخستین را مطرح کرد که ذات و فطرت انسان به علت خطای آدم، گناه کار است زیرا گناه آدم از او به فرزندانش به ارث رسید و انسان را در وضعیتی گناه‌آلود قرار داد ولی این آگوستین بود که به این نظریه بال و پر داده و موجب گسترش آن شد، قبل از آگوستین این آموزه در نزد آبای کلیسا نیز به نحوی مطرح بوده است.

آگوستین، در پی یافتن پاسخی برای مسئله شر بود و درنهایت به این نظریه قائل شد که؛ شر نتیجه گناه آدم است و درحالی که خداوند انسان را عاقل و آزاد آفریده بود، این انسان بود که از آزادی عطاشده سوءاستفاده کرد و گناه نتیجه آن شده و مرگ نیز مجازاتش. از طرف دیگر به دلیل حضور تمامی ابنای بشر در جناب آدم، همگی آنها گناه کار شده و نیازمند نجات‌اند، لکن بعد از هبوط، هیچ انسانی قادر به رهایی خویش از بند این گناه ذاتی نیست و خداوند از روی محبتش مرگ عیسی را به‌عنوان فدیۀ گناهان بشری پذیرفت.

اما در طرف دیگر علامه طباطبایی (ره) بر اساس آیات قرآن به تبیین نظر اسلام در خصوص داستان حضرت آدم علیه‌السلام پرداخته و قائل‌اند که؛ سکونت آدم در بهشت مرحله‌ای از آزمایش آدم و آماده‌سازی وی برای ورود به زمین و همین‌طور محرز شدن مقام خلیفه الهی ایشان است و طرح این مسئله در قرآن تمثیلی از یک واقعیت است و این داستان صرف بیان یک قضیه شخصی نیست تا تنها شامل شخص آدم علیه‌السلام باشد بلکه بیشتر برای نشان دادن دشمنی شیطان به‌عنوان بزرگ‌ترین دشمن بشریت و توبه به‌عنوان بهترین راه حل برای خلاصی یافتن کسانی که دچار مکاید او می‌شوند است و خطای جناب آدم به دلیل ارشادی بودن امر الهی و نیز قبل از تشریح شدن شریعت، صرف یک ترک اولی است و سرعت در توبه آدم علیه‌السلام موجب بخشش از طرف خداوند و برگزیده شدن ایشان به پیامبری است.

درنهایت این مقاله درصدد طرح دو دیدگاهی بود که سرمنشأ پدید آمدن دو مبنا در طول تاریخ شده که در یک طرف پدید آمدن انسان در زمین را همراه با گناه ذاتی

دانسته و به تبع آن تمامی انسان‌ها به توارث گناه کار به دنیا می‌آیند و سرشت و فطرت انسانی از همان ابتدا گناه‌آلود است و در طرف دیگر اولین انسان را خلیفه الهی، پیامبر معصوم و پاک می‌داند تا به هدایت بشر بپردازد و سرشت و فطرت بشری از ابتدا پاک، خداشناس و خداجو می‌باشد؛ نتیجه نهایی دست‌یافته از طرح مسئله مناسبات سرشت انسانی، انسان نخستین و گناه نخستین این شد که: الف) انسان دارای سرشتی است پاکیزه و الهی که قضیه ترک اولی اولیه او، فرایند معرفی شیطان و سرعت در بازگشت به سمت حق است؛ ب) سکونت آدم در بهشت، مرحله‌ای از آزمایش آدم و آماده‌سازی وی برای ورود به زمین و همین‌طور محرز شدن مقام خلیفه الهی ایشان است و نهی او از درخت ممنوعه، نهی ارشادی است، زیرا در بهشت صادر شده بود و بهشت جای تکلیف نیست؛ بنابراین عمل آدم ترک اولی است و با عصمت انبیا منافاتی ندارد؛ ج) مفسده نافرمانی آدم و حوا فقط دامن‌گیر خود آن‌ها بوده که به خروج آن‌ها از بهشت، محرومیتشان از مواهب بهشتی و فرود آمدنشان بر زمین انجامید تا انسان بتواند با درک سختی‌ها، خود را به مقام قرب الهی نزدیک کند؛ د) شر و شرور در عالم، ارتباطی با گناه نخستین ندارد و نتیجه کیفیت وجودی نظام احسن است.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Mohammad Esmail
Abdollahi

<https://orcid.org/0000-0001-5685-0379>

منابع

قرآن کریم

- اوک، جان، (۱۳۹۷)، *جستاری در اسطوره‌شناسی: تفسیرهای باستانی و معاصر*، ترجمه محمد رضایی، نشر علم و فرهنگ، تهران
- ایلخانی، محمد، (بهار و تابستان ۱۳۷۴)، *پولس، نشریه ارغوان*، شماره پیاپی ۵ و ۶، شماره صفحات ۳۹۳ تا ۴۱۴
- آزادیان، مصطفی، (۱۳۸۲)، *علامه طباطبایی و آموزه گناه نخستین، ماهنامه معرفت*، شماره پیاپی ۷۴، صص ۲۲-۲۷.
- آگوستین، (۱۳۸۲)، *اعترافات*، ترجمه احسان نجاتی، چاپ سوم، پیام امروز، تهران
- (۱۳۹۲)، *شهر خدا*، ترجمه حسین توفیقی، چاپ دوم، انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب، قم
- آیار، جواد - منفرد، مهدی، (۱۳۹۸)، *تبیین مسئله گناه نخستین با تکیه بر آراء ایرناثوس*، فصلنامه آینه معرفت، پیاپی ۶۰، صص ۶۵-۸۶
- توفیقی، حسین، (۱۳۸۵)، *آشنایی با ادیان بزرگ*، چاپ نهم، مرکز جهانی علوم اسلامی، قم
- توکلی، غلامحسین (۱۳۸۴)، *گناه اولیه*، مجله دانشگاه تبریز، شماره ۱۹۴، تبریز
- جبارہ ناصرو، محبوبه - کاکایی، قاسم، (۱۳۹۵)، *بررسی و نقد ارتباط مرگ و گناه در آثار آگوستین، الهیات تطبیقی*، شماره ۱۶، صص ۱-۱۸
- جوادی آملی، عبدالله، (۱۳۸۲)، *رحیق مختم*، ج ۱۰، مرکز نشر اسراء، قم
- (۱۳۸۵)، *تفسیر موضوعی قرآن کریم*، ج ۱۰ (مبادی اخلاق در قرآن)، چاپ پنجم، مرکز نشر اسراء، قم
- (۱۳۸۶)، *تفسیر موضوعی قرآن کریم*، ج ۱۲ (فطرت در قرآن)، چاپ چهارم، مرکز نشر اسراء، قم
- (۱۳۸۶)، *تفسیر موضوعی قرآن کریم*، ج ۱۴ (صورت و سیرت انسان در قرآن)، چاپ پنجم، مرکز نشر اسراء، قم
- (۱۳۸۶)، *تفسیر موضوعی قرآن کریم*، ج ۱۵ (حیات حقیقی انسان در قرآن)، چاپ سوم، مرکز نشر اسراء، قم

- (۱۳۸۶)، تفسیر موضوعی قرآن کریم، ج ۲ (توحید در قرآن، چاپ سوم، مرکز نشر اسراء، قم
- (۱۳۸۶)، سرچشمه اندیشه، جلد ۴، چاپ پنجم، قم، انتشارات اسراء.
- (۱۳۸۷)، تفسیر تسنیم، ج ۳، چاپ پنجم، مرکز نشر اسراء، قم
- (۱۳۸۷)، تفسیر موضوعی قرآن کریم، ج ۵ (معاد در قرآن)، چاپ چهارم، مرکز نشر اسراء، قم
- (۱۳۸۷)، تفسیر موضوعی قرآن کریم، ج ۶ (سیره پیامبران علیهم السلام در قرآن)، چاپ پنجم، مرکز نشر اسراء، قم
- (۱۳۸۹)، ادب فنای مقربان: شرح زیارت جامعه کبیره، ج ۱، قم، انتشارات اسراء.
- (۱۳۸۹)، تفسیر انسان به انسان، تحقیق محمدحسین الهی زاده، قم، انتشارات اسراء.
- (۱۳۹۰)، حق و تکلیف در اسلام، چاپ پنجم، مرکز نشر اسراء، قم
- چایدستر، دیوید، (۱۳۸۰)، شور جاودانگی، ترجمه غلامحسین توکلی: مرکز مطالعات و تحقیقات ادیان و مذاهب، قم
- خوشدل روحانی، مریم- بیگدلی، رقیه - اترک، حسین، (بهار ۱۳۹۲)، بررسی تطبیقی آموزه گناه نخستین از نظر اسلام و مسیحیت با تکیه بر آرای علامه طباطبایی و آگوستین، جستارهای فلسفه دین، شماره پیاپی ۳، صفحات ۱۹ تا ۴۶
- خوشدل روحانی، مریم- بیگدلی، رقیه - اترک، حسین، (زمستان ۱۳۹۳)، تبیین مسئله گناه نخستین با تکیه بر آراء ایرنائوس، نشریه معرفت ادیان، شماره پیاپی ۲۱، صفحات ۲۱ تا ۴۸
- دمشقی، یوحنا (۱۹۹۱)، المئه مقاله فی الایمان الارتدکسی، ارشمندریت ادریانوس شکور: المكتبة البولسیه، لبنان
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۷)، لغت نامه دهخدا: نشر دانشگاه تهران، تهران
- راغب اصفهانی، حسین ابن محمد (۱۳۸۰)، مفردات الفاظ قرآن، انتشارات دار القلم، قم
- سخایی، مژگان، (۱۳۷۹)، نظریه گناه نخستین در مسیحیت، نشریه فقه و حقوق خانواده (ندای صادق)، پیاپی ۱۹، ص ۳۳

سلیمانی اردستانی، عبدالرحیم (۱۳۸۴)، *سرشت انسان در اسلام و مسیحیت با توجه به قرآن و عهدین: طه*، قم

سلیمانی اردستانی، عبدالرحیم (۱۳۸۶)، *درستاره ادیان ابراهیم*، طه، قم
طباطبایی، سید محمدحسین، (۱۴۱۷ ق)، *المیزان فی تفسیر القرآن*، چاپ پنجم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه‌ی مدرسین حوزه علمیه قم، قم

قرشی بنایی، علی اکبر (۱۳۸۰)، *قاموس قرآن*، دارالکتب الاسلامیه، تهران
کونگ، هانس (۱۳۸۶)، *متفکران بزرگ مسیحی*، گروه مترجمان: مرکز مطالعات ادیان و مذاهب، قم

کهن، راب ا (آبراهام)، (۱۳۵۰)، *گنجینه‌ای از تلمود*، ترجمه امیرفریدون گرگانی، تهران، چاپخانه زیبا

کتاب مقدس (عهد قدیم، عهد جدید)، (۱۳۸۳)، به کوشش ویلیام گلن و هنری مرتن، ترجمه: فاضل خان همدانی، چاپ سوم، نشر اساطیر، تهران.

لین، تونی، (۱۳۸۴)، *تاریخ تفکر مسیحی*، ترجمه روبرت آسریان، تهران، فروزان روز
مجلسی، محمد باقر، (۱۴۰۳ ق)، *بحار الأنوار الجامعه لدرر أخبار الأئمه الأطهار علیهم السلام*،

ج ۱۱، چاپ دوم، دار إحياء التراث العربی، بیروت
محمدی، مسلم، (۱۳۸۹)، *حل معمای شر در آثار اسناد آیت الله جوادی آملی*، نشریه حکمت
اسراء، پیاپی ۳، ص ۱۰۹

مصطفوی، حسن، (۱۳۶۸)، *التحقیق فی کلمات القرآن الکریم*، چاپ اول، ناشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران

مفتاح، احمدرضا (۱۳۸۵)، *مفهوم آمرزیدگی از راه ایمان در مسیحیت*، هفت آسمان، ش ۳۰، صفحات ۴۷ تا ۷۶

مک گراث، آلیستر (۱۳۸۵)، *درآمدی بر الهیات مسیحی*، ترجمه عیسی دیباج: کتاب روشن، تهران

ملا یوسفی، مجید - معماری، داوود، (پاییز و زمستان ۱۳۹۰)، *گناه نخستین از دیدگاه اسلام و مسیحیت*، نشریه ادیان و عرفان، دوره ۴۴، شماره ۲، صص ۱۰۱ تا ۱۲۶.

ملایوسفی، مجید، (۱۳۹۱)، *تأثیر آموزه گناه نخستین بر مبحث کلیات در قرون وسطا*، پژوهشنامه فلسفه دین (نامه حکمت)، پیاپی ۱۹، ص ۳۷

مؤیدی، علی (۱۳۸۲)، *حسرت نامه قیامت*: مؤسسه پژوهش فرهنگی اشراق، قم
میشل، توماس (۱۳۸۱)، *کلام مسیحی*، ترجمه حسین توفیقی: مرکز مطالعات و تحقیقات ادیان
و مذاهب، قم
نهج البلاغه (للصبحی صالح)، (۱۴۱۴ ق)، چاپ اول، انتشارات هجرت، قم
واسعی، هادی، (۱۴۰۱)، بازخوانی «گناه نخستین» از منظر پولس و امام خمینی (ره)، *ماهنامه*
معرفت، پیاپی ۳۰۰، ص ۵۱

References

Holy Quran

Nahj al-Balagheh (Lal Sobhi Saleh), (1414 AH), first edition, Hijrat Publications, Qom

Holy Book (Old Testament, New Testament), (1383), by William Glenn and Henry Merton, translated by: Fazel Khan Hamdani, third edition, Asatir Publishing House, Tehran.

Azadiyan, Mustafa, (1382), Allameh Tabatabai and the Doctrine of First Sin, *Marafet Monthly*, No. 74, pp. 22-27.

Augustine, (1392), *God's City*, translated by Hossein Tawfighi, second edition, University of Religions and Religions Publications, Qom

_____ (1382), *Confessions*, translated by Ehsan Nejati, 3rd edition, Payam Morooz, Tehran

Ayar, Javad - Monfard, Mahdi, (2018), explanation of the problem of original sin based on the opinions of Irenaeus, *Aineh Marafet Quarterly*, 60 series, pp. 65-86

Ilkhani, Mohammad, (spring and summer 1374), Pauls, *Arghvan magazine*, consecutive numbers 5 and 6, page numbers 393 to 414

Tawfighi, Hossein, (2015), *Getting to know the great religions*, 9th edition, World Center for Islamic Sciences, Qom.

Tavakli, Gholamhossein (2004), Primary Sin, *Tabriz University Magazine*, No. 194, Tabriz

Javadi Amoli, Abdullah, (1382), *Rahiq Makhtoum*, Volume 10, Isra Publishing Center, Qom

----- (1386), *Source of Thought*, Volume 4, Fifth Edition, Qom, Isra Publications. form of Quran, vol. 12 (nature in the Quraan), 4th edition, Isra publishing center, Qom

----- (1386), *Thematic Tafsir of the Holy Qur'an*, Vol. 14 (The Face and Character of Man in the Qur'an), Fifth Edition, Isra Publishing Center, Qom

- (1386), *thematic interpretation of the Holy Qur'an*, vol. 15 (the real life of man in the Qur'an), third edition, Isra Publishing Center, Qom
- (1386), *Thematic Tafsir of the Holy Quran*, Volume 2 (Tawheed in the Quran, third edition, Isra Publishing Center, Qom
- Jabareh Nasero, Mahbobeh - Kakai, Qasim, (2015), review and critique of the connection between death and sin in the works of Augustine, *Comparative Theology*, No. 16, pp. 1-18
- Chidster, David, (2008), *The Passion of Immortality*, translated by Gholamhossein Tavakoli: Center for Studies and Research of Religions and Religions, Qom.
- Khoshdel Rouhani, Maryam-Begdali, Ruqiyeh-Atrak, Hossein, (winter 2013), explanation of the problem of original sin based on the opinions of Irenaeus, *Marafet Adyan magazine*, serial number 21, pages 21 to 48
- _____, (Spring 2012), a comparative study of the doctrine of original sin from the point of view of Islam and Christianity based on the opinions of Allameh Tabatabai and Augustine, *Essays on the Philosophy of Religion*, serial number 3, pages 19 to 46
- Dekhoda, Ali Akbar (1377), *Dekhoda Dictionary*: Tehran University Press, Tehran
- Damaschi, Yohanna (1991), *Almee Taseh Fi Al-Ayman Al-Orthodoxi*, Archimandrite Adrianos Shakur: Al-Maktaba Al-Bulsiyeh, Lebanon
- Ragheb Esfahani, Hossein Ibn Mohammad (1380), *The Words of the Qur'an*, Dar Al-Qalam Publishing House, Qom
- Sakhaei, Mozghan, (1379), *The Theory of First Sin in Christianity*, Fiqh and Family Law Journal (Nadai Sadegh), series 19, p. 33
- Soleimani Ardestani, Abdur Rahim (1384), *Human Nature in Islam and Christianity according to the Qur'an and Testaments*: Taha, Qom
- (1386), *Adian Ebrahim Textbook*, Taha, Qom
- Tabatabayi, Seyyed Muhammad Hossein, (1417 AH), *Al-Mizan fi Tafsir al-Qur'an*, 5th edition, Islamic Publications Office of the Qom Theological Seminary Society, Qom.
- Qorshi Banayi, Ali Akbar (1380), *Qur'an Dictionary*, Dar al-Kitab al-Islamiya, Tehran
- Kong, Hans (1386), *Great Christian Thinkers*, Translators Group: Center for Studies of Religions and Religions, Qom
- Kohn, Rab A (Abraham), (1350), *A Treasure of Talmud*, translated by Amir Faridun Gorgani, Tehran, Ziba Printing House
- Lin, Tony, (2004), *History of Christian Thought*, translated by Robert Assarian, Tehran, Forozan Rooz

- Majlesi, Muhammad Baqir, (1403 AH), *Bihar al-Anwar al-Jameeh Lederer Akhbar al-Imam al-Athar*, peace be upon him, vol. 11, second edition, Dar Ihya al-Tarath al-Arabi, Beirut.
- Mohammadi, Muslim, (1389), Solving the mystery of evil in the works of Ayatollah Javadi Amoli's documents, *Hikmat Isra publication*, series 3, p. 109
- Miftah, Ahmad Reza (2015), The concept of forgiveness through faith in Christianity, *Haft Asman*, vol. 30, pages 47 to 76
- McGrath, Alistair (1385), *An Introduction to Christian Theology*, translated by Isa Dibaj: Kitab Roshan, Tehran
- Molla Yousefi, Majid - Memari, Dawood, (autumn and winter 2013), the original sin from the point of view of Islam and Christianity, *Adyan and Irfan magazine*, volume 44, number 2, pp. 101 to 126.
- Melayousofi, Majid, (2013), the effect of the doctrine of original sin on the subject of universals in the Middle Ages, *Research Journal of Philosophy of Religion (Nameh Hikmat)*, series 19, p. 37
- Moayidi, Ali (2012), *Hasrat Nama Qayamat: Eshraq Cultural Research Institute*, Qom.
- Mostafavi, Hassan, (1368), *Al-Habiq fi Kalamat al-Qur'an al-Karim*, first edition, published by the Ministry of Culture and Islamic Guidance, Tehran.
- Michel, Thomas (1381), *Christian Kalam*, translated by Hossein Tawfighi: Center for Studies and Research of Religions and Religions, Qom
- Vasei, Hadi, (1401), reinterpretation of "first sin" from the point of view of Paul and Imam Khomeini (may Allah be pleased with him), *Marafet monthly*, 300 series, p. 51
- Cohon, S. S. (1948). "Original sin." *Hebrew Union College Annual* 21: 275-330.
- Couenhoven, J. (2005). "St. Augustine's doctrine of original sin." *Augustinian Studies* 36(2): 359-396.
- Crone, P. and M. Hinds (2003). *God's Caliph: Religious authority in the first centuries of Islam*, Cambridge University Press.
- Karami, M. and A. Fazeli (2021). "'Rational society' in Ayatollah Javadi Amoli and Allame Jafari Tabrizi's thought." *Iranian Politics and Law Quarterly* 1(1): 85-97.
- Mahony, J. W. (2011). "Why an historical Adam matters for a biblical doctrine of sin." *Southern Baptist Journal of Theology* 15(1): 60-78.
- Peppard, M. (2011). "Adopted and begotten sons of God: Paul and John on divine sonship." *The catholic biblical quarterly* 73(1): 92-110.

- Quinn, P. L. (1988). "In Adam's Fall, We Sinned All." *Philosophical Topics* 16(2): 89-118.
- Sizgorich, T. (2012). *Violence and belief in Late Antiquity: Militant devotion in Christianity and Islam*, University of Pennsylvania Press.
- Wolf, H. (2007). *An Introduction to the Old Testament Pentateuch*, Moody Publishers.
- Nisula, Timo. (2012). *Augustine and the function Concupiscence*. Brill Leiden. Boston.

استناد به این مقاله: عبداللهی، محمد اسماعیل. (۱۴۰۲). فراتحلیل سرشت انسان از رهگذر مقایسه تطبیقی انگاره‌های حکمی در اندیشه علامه طباطبایی و آگوستین. پژوهشنامه کلام تطبیقی شیعه، ۵(۱)، ۳۶۰-۳۲۵. DOI: 10.22054/jcst.2024.80055.1169

Biannual Journal of Research in Shi'a Comparative Theology is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.